

Bronisław Zyska: Ochrona zbiorów bibliotecznych przed zniszczeniem. T. 1: Charakterystyka materiałów w zbiorach bibliotecznych. – Katowice: Uniwersytet Śląski, 1991. – 120 s. / Skrypty Uniwersytetu Śląskiego: nr 463

Ukazujące się coraz częściej piśmiennictwo z zakresu konserwacji i restauracji materiałów bibliotecznych¹, uzupełnione zostało o kolejną pracę autorstwa Bronisława Zyski. Jak zaznacza on we „Wstępie” (s. 6), jest to pierwszy z trzech zamierzonych tomów o tej problematyce. W kolejnych omówione zostaną czynniki powodujące niszczenie materiałów w zbiorach oraz ochronne działania profilaktyczne.

W pierwszej części pracy przedstawione zostały wybrane zagadnienia z dziejów ochrony książki przed zniszczeniem, od starożytności po wiek XIX. Autor zwraca uwagę na pojawienie się nowych materiałów pisarskich, ich podatność na niszczenie oraz czynniki powodujące tego rodzaju procesy, wynikające, tak ze struktury wewnętrznej tych materiałów pisarskich, jak i ze zjawisk zewnętrznych, jak np. pożary, cenzura, zacytanie. Interesują go również materiały intrologatorskie i związany z nimi problem ochrony i konserwacji opraw. Zaznacza, iż w każdej epoce widoczna jest świadomość ochrony zbiorów przed zniszczeniem, a podejmowane w tym zakresie działania nie były przypadkowe.

Następny rozdział poświęcono charakterystyce materiałów używanych w książkach w okresie od XVI do końca XVIII wieku. Obserwacji poddany został pergamin i papier czerpany. Bronisław Zyska zwraca uwagę na zmiany zachodzące w ciągu wieków w procesie produkcji materiałów pisarskich, stosowanie nowych surowców, związków chemicznych i technologii oraz wpływ tychże na odporność przed zniszczeniem. Przytoczone zostały szacunkowe dane dotyczące wielkości produkcji papieru w Polsce, jego gatunków, a także podkreślone znaczenie tych dociekań jako źródła badań księgoznawczych.

Kolejny rozdział dotyczy charakterystyki materiałów stosowanych w książkach XIX i XX wieku. Autor podkreśla zmiany, jakie zaszły, zarówno w technologiach wytwarzania książki, jak materiałów pisarskich i intrologatorskich. Mechanizacja i automatyzacja tych procesów, stosowanie nowych surowców podstawowych i pomocniczych doprowadziły, jak zauważa Autor, do obniżenia poziomu wydawnictw i ich odporności na zniszczenie. Przedmiotem zainteresowania są również etapy wytwarzania papieru maszynowego i drukowego, podział wytworów papierniczych, ich przeznaczenie, właściwości oraz warunki, jakie musi spełnić, aby był odporny na starzenie się. Zwrócono także uwagę na odejście na przełomie XIX i XX wieku od oprawy rzemieślniczej i przejście do automatyzacji, co pociągnęło za sobą stosowanie nowych materiałów intrologatorskich. Autor przedstawia wymagania im stawiane, proces otrzymywania, właściwości, klasyfikację i przeznaczenie.

W czwartej części dokonano charakterystyki materiału używanego w gazetach i czasopismach. Bronisław Zyska podaje charakterystyczne cechy prasy drukowanej, prezentuje jej rozwój ilościowy (szkoda, że pomija niektóre lata, co dawałoby w połączeniu z ustaleniami Marii Czarnowskiej² całościowy obraz tego zjawiska). Interesuje go zagadnienie trwałości papieru gazetowego, normalizacja i skład surowcowy.

¹ Np. M. Husarska, I. Sadurska. *Konserwacja zbiorów archiwalnych i bibliotecznych*. Warszawa 1968; J. Osiegiński. *Konserwacja książki w Polsce przedrozbiorowej*. Poznań 1985; J. Wieprkowski. *Vademecum konserwacji książki*. Warszawa 1983; B. Zyska, E. Pietraszek. *Trwałość dziewiętnastowiecznych papierów drukowanych na Śląsku*. „Roczniki Biblioteczne”. R. 32: 1988. Z. 1, s. 293–306; Ochrona zbiorów bibliotecznych. Z problemów konserwacji. Warszawa 1992. Zeszyty Przekładów 51.

² M. Czarnowska. *Ilościowy rozwój polskiego ruchu wydawniczego 1501–1965*. Warszawa 1967.

Charakterystyce materiałów stosowanych w zbiorach kartograficznych poświęcono kolejną część pracy. Autor przedstawia skrócony rozwój kartografii europejskiej i polskiej, technikę druku map od XV do XIX wieku oraz map współczesnych. Podaje klasyfikację map Ziemi, ich proces wydawniczy, rodzaje podłoży papierowych, kalek rysunkowych, folii kartograficznych oraz warunki, jakie winien spełniać papier użyty do druku map. Dokonuje klasyfikacji atlasów i globusów, przytaczając najbardziej znane tego typu publikacje i egzemplarze.

Przedmiotem kolejnego rozdziału jest charakterystyka materiałów reprograficznych. Autor przedstawia metody reprograficzne, uwzględniając ich proces fizykochemiczny, wykorzystywane podstawowe materiały, przeznaczenie i klasyfikację. Podkreśla ponadto wady i zalety mikrofilmów, kopii otrzymywanych metodą elektrografii i termografii.

Ostatnią część Bronisław Zyska poświęcił charakterystyce materiałów audiowizualnych. Zwrócił uwagę na funkcję biblioteki w stosunku do nich, podkreślając kwestię indywidualnego traktowania problemów konserwatorskich. Przytacza krótki rys historyczny tego rodzaju dokumentów. Zapoznaje również z etapami produkcji materiałów światłoczułych, technologią i klasyfikacją, z uwzględnieniem różnych kryteriów, a także przeznaczeniem. Przedmiotem jego uwagi są ponadto przezroczka, dokumenty filmu niemego i dźwiękowego, płyty gramofonowe, dyski dźwiękowe i taśmy magneto-fonowe.

Pracę kończy niezwykle rzadko spotykany kolofon, bibliografia (niestety, nie wszystkie opisy sporządzono zgodnie z normą), indeks rzeczowy i indeks nazwisk.

Recenzowana książka jest pewnym podsumowaniem badań nad problemem konserwacji i ochrony zbiorów bibliotecznych przed zniszczeniem. Luki w stanie badań, zarówno nad dziejami książki, jak i problematyką związanej z technologią produkcji materiałów używanych do powiększania słowa pisanego, dźwięku i obrazu (głównie w odniesieniu do okresów wcześniejszych) powodują, że należy zachować w tym względzie dużą dozę ostrożności. Zapewne z tego powodu niektóre problemy, zwłaszcza historyczne, potraktowane są zbyt powierzchownie. Niekonsekwentnie podkreślana jest również podatność różnych materiałów na zniszczenie, co niewątpliwie utrudnia użytkownikowi (w tym przypadku głównie studentowi) korzystanie z tej pracy. Niemniej jest to ważna pozycja, wypełniająca lukę w tym zakresie, będąca cenną pomocą adeptom bibliotekoznawstwa w przygotowaniu się do zawodu.

Maria Juda

Doris H. Banks: Medieval manuscript bookmaking: a bibliographical guide. – Metuchen; London: The Scarecrow Press Inc., 1989. – 282 s.

W dotychczasowej literaturze kodykologicznej brakowało poręcznego repertorium bibliograficznego, w którym zgromadzonoby prace z zakresu produkcji książki rękopiśmiennie. Narosłe na ten temat piśmiennictwo charakteryzuje się, zarówno niezwykłą obfitością, jak i dużym rozproszeniem wydawniczym. Rozpoznanie stanu badań wymagało więc żmudnych poszukiwań w wielu ogólnych lub specjalistycznych bibliografiach, obejmujących także problematykę kodykologiczną. Szczególnie jej bliskie są bibliografie z zakresu paleografii, ale i one z reguły przynosiły tylko konieczny wybór tego piśmiennictwa. Stąd z uznaniem należy odnotować recenzowaną publikację, której zamiarem było wypełnienie dokuczliwej luki w warsztacie informacyjnym historyka książki rękopiśmiennej średniowiecza.

Autorka zastrzegła się wyraźnie, że praca dotyczy książki rękopiśmiennej, a nie każdej postaci średniowiecznego rękopisu, np. listu, dziennika, dokumentu. Choć tego nigdzie nie mówi, wyklucza oczywiście całą produkcję kancelaryjną. Szkoda, że w tym miejscu zabrakło próby, choćby zwięzłego zdefiniowania książki rękopiśmiennej ze względu na jej formę, funkcję i treść. W świetle